

Yard. Doç. Dr. (Mimar) Şahabettin ÖZTÜRK

**Bitlis Merkez
Meydan Camii**

Bitlis ili merkez Gazi Bey Mahallesinde bulunan Meydan Camii minaresi çevresinde yer alan taşınmazlar geçmiş yıllarda yıkılarak günümüzde mevcut olmayan camiye ait temel izleri ortaya çıkarılmıştır.

İmar Plânı 29-L-III pafta, Ada 110, Parsel 1-27 nolu cami ve minarenin kuzeyinde yer alan taşınmazlar Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunun 20.03.2003 tarih ve 3081 no'lu kararı doğrultusunda plân değişikliği, Bitlis Koruma Amaçlı İmar Plânındaki proje değişikliği Şehir Plânlayıcısının 22.05.2003 tarihli onayı ve Bitlis Belediye Meclisinin 04.06.2003 tarih ve 11 nolu kararı ile kabul edilmiştir. Böylece caminin mevcut 550 m²'lik alanına 350 m²'lik bölüm ilave edilerek, toplam alan 900 m²'lik alana minarenin mimarî yapısına uyumlu olarak çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Camiye ait herhangi bir yazılı tarihi belge ve kitabe bulunmamasından dolayı yapının ne zaman ve kim tarafından inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, minarenin mimarî yapısı dikkate alındığında ve Bitlis merkezdeki tarihi camilerin mimarî yapıları ile karşılaştırıldığında XVI. yüzyıl başlarında ya da XVI. yüzyılın ortalarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Caminin ne zaman ve nasıl yıkıldığına dair bir bilgi de bulunmamaktadır. Daha sonraki yıllarda ayakta kalan minarenin çevresine dükkanlar inşa edilerek minare çevresinde değişiklikler yapılmıştır.

Cami temel izlerinden faydalanarak yöre cami minaresine uygun ve Bitlis merkezdeki camilerin giriş kapısı, kemer formu, duvar kalınlığı, mihrap iç ve dış mimarî yapısı, örtü sistemi, saçak yapısı, pencere formu ve arazinin eğimli yapısı dikkate alınarak minareye uygun cami uygulama projesi hazırlanmıştır. Cami beden duvar yüksekliği minaredeki üst örtüye geçişi sağlayan kapı kotu baz alınmıştır. Caminin minaresinin rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri 1/50 ölçeğinde hazırlanarak tamamlanmıştır.

Cami çevresi imar plânında dört tarafı yollarla çevrelenerek eğimli bir arazi üzerinde yeniden düzenlenmiştir. Cami alanına kuzeyden açılmış çift kanatlı bir kapı ile giriş sağlanmaktadır. Yapı, son cemaat yeri ile güney cephesi arasındaki 1.50 m'lik kot farkı doğu ve batı

cephelerinde merdiven rıhları ile aşılmaktadır. Camiye ait te-mizlik ile ısıtma bölümleri yapının doğusunda zemin kotundan yaralanılarak 2.00 m. zemin içine gömülerek plânlanmıştır. Cami çevresinde yer alan diğer boş alanlar yeşil alan olarak düzenlenmiştir.

Cami dıştan 10.19 x 16.00 m. ölçülerinde dikdörtgen bir plânlamaya sahiptir. İç mekana kuzeyde yer alan son cemaat yerinin ortasındaki basık kemerli çift kanatlı ahşap bir kapı yardımıyla geçiş sağlanmaktadır. Son cemaat yeri 3.06x16.00 m. ölçülerinde caminin kuzeyinde beş gözlü bölümden meydana gelmiştir. Son cemaat yeri 40 cm. çapındaki altı yekpare sütuna oturmuş, beş sivri kemer ile cami avlusuna açılmıştır. Bu sütunlardan caminin kuzey duvarına atılan sivri kemerlerle desteklenerek, örtü sistemi doğudan batıya devam eden basık yuvarlak tonoz ile örtülüdür.

Camiye giriş son cemaat yerinin orta bölümünde açılmıştır. Bu bölümün genişliği diğer bölümlere göre daha dar tutulmuştur. Giriş bölümünün her iki yanında yer alan 75 cm. genişliğinde 50 cm. derinliğinde mihrabiyeler ile 1.00 m. genişliğinde ve 1.24 m. yüksekliğinde simetrik olarak kuzey duvarına yerleştirilmiş iki adet pencere bulunmaktadır. Mihrabiyeler dikdörtgen formunda çerçeve içine alınmış yuvarlak kemerli bir nişten meydana gelmiştir.

Cami iç mekanı 4.08 x 13.80 m. ölçülerinde dikdörtgen plân formundadır. Cami beden duvarları zeminden 1.10 m., üst bölümde ise 1.00 m. kalınlığındadır. İç mekan üzeri ortada çapı 4.80 m. olan basık yuvarlak bir kubbe ile yanlarda ise yarıçapı 1.95 m. olan yuvarlak basık tonoz ile doğu batı istikametine doğru örtülüdür. Güney duvarında dört doğu ve batı duvarında birer ve kuzey duvarında ise iki adet 1.00 m. genişliğinde düz atkılı pencere yer almaktadır. Güney duvarının orta yerinde 1.00 m. genişliğinde 50 cm. derinliğinde iki kademeli yuvarlak kemerle örtülü mihrap bulunmaktadır.

Minare caminin kuzeybatı köşesinde camiye bitişik bir konumda bulunmaktadır. 3.74 x 3.74 m. ölçüsünde olan minare, zeminde kare plânlı olarak düzenlenmiştir. Minareye geçiş doğudan 65 cm. genişliğindeki düz atkılı bir kapı yardımıyla sağlanmaktadır. Kapı üzerinde sivri

bir kemer içinde yer alan yuvarlak bir rozet yer almaktadır. Minare güney cephede zeminden 2.21 cm. diğer cephelerde ise farklı yüksekliklerdeki 10 cm.lik pah yardımıyla daralmaktadır. Minare artı eksi kotundan 4.88 m.ye kadar kare plânlı olarak devam eder. Daha sonra minare köşelerde 3.97 m. yüksekliğindeki pahlar yardımıyla sekizgene bölünerek silindirik gövdeye geçiş yapmaktadır. Silindirik gövde 6.67 m. yüksekliğinde olup, iki adet 20 cm. genişliğinde 30 m. yüksekliğinde mazgal pencere bulunmaktadır.

Minare şerefesine silindirik gövdeden geçiş pahlı silme yardımıyla yapılmıştır. Şefe 18 cm. kalınlığında 72 cm. yüksekliğindeki metal kurşun kenetli kesme taş korkuluklarla çevrelenmiştir. Petek yüksekliği 3.64 m. olup, güney yönünde üzeri basık kemerle geçilmiş kapı yer almaktadır. Petek bölümü 2.31 m. yüksekliğindeki piramidal bir külah ile tamamlanmıştır. Külahın en üst bölümünde yekpare üçgen formunda bir kilit taşı yer almaktadır.

Cephe duvarları zeminden itibaren kuzey cephesi hariç minare pahına uygun pahla çevrelenmiştir. Caminin en hareketli cephesi son cemaat yerinin bulunmasından dolayı kuzey cephesidir. Diğer cepheler ise oldukça yalın bir yapıya sahiptir. Doğu ve batı cephelerindeki yaklaşık 1.50 m. kot farkı yedi adet merdiven rıhtı ile aşılmaktadır. Güney cephesinde üç adet diğer cephelerde ise birer adet 75 cm. genişliğinde 1.11 m. yüksekliğinde alçı şebekeli üst pencereler sivri kemerli bir yapıda düzenlenmiştir. Beden duvarları düz örtü sistemine iki kademeli düz saçak ile geçiş sağlanmıştır. Saçak altlıklarında 15 cm. genişliğinde 34 cm. yüksekliğinde dekoratif saçak altı konsollar yer almaktadır.

Cami örtü sistemi ortada bir kubbe ile yan-

lardaki ve son cemaat bölümünün üzerindeki sivri beşik tonozlar, güneye eğimli düz dam olarak tamamlanmıştır. Düz dam ile kubbe kurşun kaplamalı olup, eğim yönünde dört adet çöten bulunmaktadır. Camide son derece yalın bir yapıya sahip olup süsleme kapı, alt pencereler, mihrabiyeler ve mihrap çevresinde bir bant şeklinde yer almaktadır. Malzeme olarak yapıda bazalt taşı; çevre duvarı, zemin kaplaması, tretuvar kaplaması ile beden duvarlarının pahlı olan bölümüne kadarki kısımlarında kullanılmıştır. Yapının diğer tüm bölümlerinde bölgesel küfeki kesme taşı kullanılmıştır. Cami iç bölümü sıvasız olup bölgesel cas harcı sadece kubbe ve tonozların iç bölümlerinde kullanılacaktır. Yapıda bağlayıcı malzeme olarak, temel altı seviyesinde kül katkılı kireç harcı, beden duvarlarında kireç harcı, çevre duvarlarında çimento harcı, kesme taşlarının birbirine bağlamada metal kurşun kenetler kullanılacaktır.

Bitlis Merkez Meydan Cami minaresi uzun yıllardan beri Bitlis şehir merkezinin orta yerinde ilgisizlik ve bakımsızlıktan dolayı adeta kendi kaderi ile baş baş bırakılmıştı. 2003 yılı başından beri Vakıflar Genel Müdürlüğü, Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Bitlis halkının çabaları ve Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu izni alınarak yapımına başlanmıştır.

Böylece şehir merkezinde önemli bir konuma sahip olan yapı ve çevresi yeniden düzenlenerek hem ibadet ihtiyacı ve hem de tarihi bir yapı restorasyon çalışmaları başlayarak Bitlis'in tarihi konumuna uygun bir duruma getirilmiştir.